

ЛЯПУНОВА Н. В.

Київський національний авіаційний університет

МЕРЕЖНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК НОВА ФОРМА МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються явища мережного мовлення та мережного тексту. Робиться спроба аналізу мережної комунікації як нової форми мовлення, на додачу до усної та писемної форм, а також класифікації мережних текстів за ступенем їхньої інтеграції до мережного контексту. Крім того, розглядається проблема жанрової та стильової класифікації мережних текстів в сучасній лінгвістичній науці.

Ключові слова: мережне спілкування, мережний текст, форми мовлення, жанр, теорія жанрів.

В статье рассматриваются явления сетевой речи и сетевого текста. Осуществляется попытка анализа сетевой коммуникации как новой формы речи, в дополнение к устной и письменной формам, а также классификации сетевых текстов по степени их интеграции в сетевой контекст. Кроме того, рассматривается проблема жанровой и стилиевой классификации сетевых текстов в современной лингвистике.

Ключевые слова: сетевая речь, сетевой текст, формы речи, жанр, теория жанров.

This article dwells upon the phenomenon of the Netspeak and the Net text. The attempt of the analysis of the Net communication as a new form of speech, in addition to the oral speech and written speech, is made, as well as one of the classification of the Net texts according to their grade of integration to the Net context. Besides, the author considers the problem of the genre and stylistic classification of the Net texts in the modern linguistics.

Key words: Netspeak, Net text, forms of speech, genre, genre theory.

Актуальність дослідження зумовлюється недостатньою розробленістю питання класифікації мережних текстів та дослідження їх формальних, жанрових та стильових особливостей у вітчизняній лінгвістиці. Аналіз досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, в яких проводиться розгляд даної проблеми, дозволяє зробити огляд основних підходів та критеріїв, що застосовуються в сучасній лінгвістиці при аналізі мережного спілкування. Проте, проміжне становище мережного мовлення, як нової форми існування мови, є недостатньо чітко визначеним, і відтак його характеристики вимагають подальшого уточнення.

Наукова новизна полягає у підході до мережного спілкування як до нової форми мовлення, що існує поряд із усною та писемною і має як спільні з ними, так і відмінні ознаки.

Мета цієї статті полягає в спробі класифікації мережних текстів та аналізі їх характеристик і в дослідженні процесу розвитку мережних жанрів у порівнянні з традиційними.

Об'єктом дослідження є мережне мовлення та мережні тексти, розглянуті з точки зору можливої їх типологізації та жанрової належності.

Предметом дослідження є характерні особливості мережного мовлення, що дозволяють характеризувати його як нову форму мовлення, а також жанрові особливості мережних текстів.

Теоретичне значення роботи визначається тим, визначається тим, що розв'язання поставленої мети може сприяти глибшому розумінню протікання мовленнєвих процесів в мережному мовному середовищі та сприяти формуванню мережної мовної компетенції, а також впливу мережної комунікації на розвиток мови в цілому.

Поява Інтернету і набуття ним широкої популярності вплинули на мову сильніше, ніж всі інші технічні інновації до нього. Головним чином завдяки тому, що Інтернет є не просто засобом комунікації, а безаналоговим медійним, інформаційним, комунікативним простором, одним із чинників прогресуючої глобалізації. Мережна лінгвістика дедалі більше виявляє тенденцію від вивчення мови мережного спілкування в цілому до вивчення мов окремих мережних жанрів та комунікативних ситуацій.

Говорячи про мережне спілкування, варто відрізнити художні, публіцистичні, рекламні тощо тексти, розміщені в мережі Інтернет (тобто тексти, що були створені професіоналами і пройшли редакторську правку та коректуру), від власне мережних текстів, тобто текстів, що створюються користувачами в режимі реального часу і метою яких є комунікація саме в мережі Інтернет. В якості засобу комунікації Інтернет має два аспекти: як засіб індивідуальної комунікації і як один із засобів масової інформації, що поєднує в собі ознаки телебачення, радіо, друкованих ЗМІ і додає до них нові, властиві тільки йому [4:26]. Відповідно, під терміном “мережний текст” може розумітися одне з трьох мовних явищ:

1) Художній, публіцистичний, академічний тощо текст, створений поза мережею, із застосуванням традиційних мовних засобів. Публікація такого тексту в мережі в комунікативному плані ніяк не відрізняється від публікації на традиційному носії. Прикладами таких текстів є цифрові копії книжок (від художньої літератури до підручників) та аудіозаписів, електронні архіви ЗМІ, опубліковані в мережних виданнях наукові статті тощо. Ці тексти

дотримуються тих самих мовних норм, які діють для текстів такого типу поза мережею, кількість мовних аномалій в них невелика, і метою їх введення зазвичай є привертання уваги цільової аудиторії (реклама, публіцистика), художній ефект та творчий самовираз автора тексту (публіцистика, художня література) і, нарешті, сама мовна аномалія як об'єкт дослідження (публіцистика, наукова література). Такі тексти, будучи винесеними за межі Інтернету, не втрачають своєї комунікативної здатності, типові для мережного спілкування елементи виступають в них саме в ролі мовних аномалій, не перетворюючись на норму.

2) Художній, публіцистичний, академічний тощо текст, створений в мережі, із застосуванням специфічних мережних мовних засобів (гіперпосилання, графічне оформлення тощо). Може мати традиційний аналог, проте суттєво від нього відрізняється. Прикладами таких текстів можуть слугувати мережні енциклопедії, мережна публіцистика, існує також (хоча і не набула широкої популярності) мережна література – художні тексти, в яких сюжетні лінії пов'язані між собою системою гіперпосилань. Такі тексти призначені для мережної аудиторії і не можуть бути винесені за межі Інтернету без часткової або повної втрати комунікативної здатності. Відрізняються вільною і свідомою зміною мовного регістру залежно від потреб конкретної комунікативної ситуації.

3) Власне мережний текст, що створюється і функціонує як текст виключно в мережі Інтернет. Прикладами таких текстів можуть слугувати форумні та блогові записи, повідомлення в чатах та месенджерах, коментарі, електронні листи і т.п. Ці тексти відрізняються тим, що будучи винесеними за межі мережі повністю втрачають свою комунікативну здатність. Вони пишуться в режимі реального часу (часто за допомогою спеціальних форм, які накладають додаткові обмеження на кількість знаків та форматування тексту) і проходять мінімальну правку або не проходять жодної. Мають всі характерні особливості мережного тексту. Надалі, якщо не вказано інше, мова буде йти про власне мережні тексти.

Специфіка умов, в яких відбувається мережна комунікація, призводить до надання писемному спілкуванню лексичних, синтаксичних, стилістичних особливостей, раніше характерних винятково для усного мовлення. На думку деяких науковців

(Г. Трофимова, А. Травин, М. Колесникова), це дозволяє говорити про нову форму мовної взаємодії – письмову форму розмовного стилю [1:33-35; 2; 3] (до недавнього часу цей термін деколи вживався для опису стилю особистого листа). Інші дослідники (С. Постегільо) говорять про виникнення цифрової форми існування мови, на додачу до усної та письмової [10:21-38].

Форма мовлення визначається системно-функціональною стилістикою як канал комунікації із дихотомією “усний дискурс – писемний дискурс” [8:76]. Цифрова форма є більш складним феноменом відносно традиційних форм, оскільки, не зважаючи на те, що мовцю в мережі доводиться мати справу головним чином із писемним текстом, деякі нові специфічні риси наближають цифрові жанри до усної форми (за теорією мовленнєвих жанрів М. Бахтіна цифрові жанри можна розглядати як суміш первинних та вторинних жанрів, тобто поєднання усного та писемного мовлення). С. Постегільо підкреслює подвійну природу дискурсу електронного листування таким чином: “електронне листування поєднує риси усного дискурсу (за своєю природою) та писемного дискурсу (за своїм представленням)” [11:66]. Така опозиція природи та представлення цифрових жанрів у поєднанні з протиставленням усної та письмової форми ілюструє складність питання категоризації форми мережного існування.

Характеристики, що відрізняють мережне спілкування від усного мовлення, це: відсутність безпосереднього зворотного зв'язку; відсутність паралінгвістичної складової спілкування: акцентування частини висловлювання, емоційної окраски, тембру голосу, його сили, дикції, жестів та міміки; багатоканальність, як можливість здійснювати одночасно більш ніж один акт спілкування (в чатах та месенджерах).

Характеристики, що відрізняють мережне спілкування від традиційних форм писемного мовлення, це: більш активний та швидкий зворотній зв'язок: рівень взаємодії приблизно дорівнює ситуації, коли двоє мовців обмінюються записками, сидячі поруч, і недосяжний при груповому позамережному спілкуванні; динамічність, що включає в себе: а) анімаційні ефекти (рухомі рядки, зміна кольору та/або розміру тексту); б) можливість редагування тексту в режимі реального часу; можливість створення

багаторівневих рамочних конструкцій (наприклад, при цитуванні); гіпертекстуальність через систему посилань; умовна фіксованість тексту (на відміну від писемного тексту, текст опублікований в мережі, на матеріальному носії існує не як текст, а як фрагмент машинного коду, і може в будь-який час бути змінений або знищений, при чому матеріальний носій лишається неушкодженим).

В цілому писемне мережне спілкування наближають до усної форми два основні фактори. По-перше, зменшення часу, потрібного на отримання зворотного зв'язку на писемну репліку. (Це зменшення очевидне у випадку електронної пошти, чату тощо, і менш очевидне у таких жанрах, як, наприклад, особиста сторінка, новинний ресурс, чи корпоративний сайт. Проте щоб переконатися в цьому, достатньо оцінити середній час, що проходить між написанням статті та отриманням відгуку від читача в традиційній газеті та на сайті новин). По-друге, прогресуюча тенденція до більш неформального стилю мовлення, яка є типовою ознакою усного мовлення [10:31]. Інша важлива характеристика, що наближає мережну комунікацію до усного мовлення – це лінійність та незворотність в часі. Це справедливо навіть для тих форм мережної комунікації, які передбачають можливість відкладеного редагування: редагування, яке здійснилося через проміжок часу, достатній для того, щоб текст був прочитаний, варто вважати за повторний акт комунікації. І навіть у тих формах мережної комунікації, які більше наближені до традиційної письмової форми (наприклад, в електронних листах) мовці часто здійснюють так звані хибні кроки, типові для усного мовлення: здійснивши помилку або відхилившись від теми, вони не користуються функцією редагування, а коментують цей факт в тексті повідомлення [2].

Отже, мовленнєві акти мережної комунікації є письмовими за формою, але усно-письмовими за своїми стилістичними особливостями. Таким чином комп'ютерно-опосередковане спілкування можна вважати новою цифровою формою реалізації мови, що не є усною або письмовою, але відмінна від обох. Варто зазначити, проте, що все вищевикладене стосується тих мережних текстів, які мають графічне представлення (хоч і не писемних в традиційному сенсі цього терміну). Останнім часом можна відмітити появу в мережному комунікативному просторі текстів, що мають

звукове представлення, тобто усних за своєю формою: деякі мережні сервіси віднедавна дозволяють звуковий або відеозвуковий зв'язок. Проте ці технології перебувають у стадії становлення і говорити про їх роль у формуванні мережного дискурсу зарано.

Окрім цифрової форми існування мови деякі дослідники (Н. Файеркло, С. Постегільо) виділяють також цифровий стиль мовлення: взаємодія мовців в процесі мережної комунікації відбувається за правилами нового стилю, відмінного від тих, що існують поза мережею. Однією з характерних ознак цього стилю є тенденція до інформалізації дискурсу [6:177]. Іншими словами, спостерігається тенденція до зменшення формальності в процесі взаємодії мовців за посередництвом мережі Інтернет в таких комунікативних ситуаціях, які поза мережею передбачають формальний стиль спілкування [11:69-70]. Особливо яскраво це проявляється у випадку електронної пошти, проте спостерігається і в інших мережних жанрах, таких як особисті сторінки, реклама, корпоративні сайти, блоги чи новинні групи тощо.

Розглядаючи комп'ютерно-опосередковане спілкування з точки зору теорії жанрів, зазвичай звертаються до класифікації жанрів на первинні та вторинні за М. Бахтіним задля кращого розуміння комплексної природи мережних жанрів. При цьому жанр розглядається не як стале, а як динамічне утворення [5:99], що є суттєвим для спроби класифікації мережних жанрів. Одним з аналітичних підходів є застосування класифікації мовленнєвих актів до вивчення міжособистісних відносин, які встановлюються між самими користувачами Інтернету (за допомогою електронної пошти, чатів, месенджерів та інших інтерактивних жанрів мережного спілкування), а також між користувачами Інтернету та мережею (серверами, браузером, сайтами, базами даних тощо).

Іншим підходом до дослідження мережного дискурсу є поєднання жанрової теорії М. Бахтіна із критичним підходом до дискурсивного аналізу, запропонованим Н. Файеркло, та спробами первинної типологізації, запропонованої для мережних жанрів зокрема М. Шепхердом та К. Ваттерсом [12:97-109]. Файеркло виокремлює три рівні мови: текстуальна практика (термінологічний рівень), дискурсна практика (дискурсний та контекстуальний рівні) та соціальна практика (ідеологічний рівень). На його думку утворення,

поширення та сприйняття жанрів відбувається в межах дискурсної практики, іншими словами – на дискурсному та частково на контекстуальному рівні. В той же час дослідники, що працюють в межах теорії жанрів (А. Дж. Девітт), прийшли до висновку про зміни жанрів в діяхронії, іншими словами – до уявлення про жанр як про динамічне утворення, що змінюється разом із змінами в мові і в суспільстві [5:104]. Динамічна природа жанру стає ще більш явною, коли йдеться про комп'ютерно-опосередковане спілкування.

Аналізуючи вплив технологічного прогресу на мову Феррара, Брюннер та Вайтмор зокрема звернули увагу на те, як технологія зв'язку впливає на жанровий поділ, створюючи те, що вони охарактеризували як *розмиті жанри* (blurred genres) [7:27]. Саме цей процес розмивання жанрових меж спостерігається в мережному спілкуванні: жанри накладаються один на інший, співіснують в найрізноманітніших комбінаціях, традиційні жанри поєднуються з щойно створеними і в свою чергу еволюціонують. З урахуванням динамічної природи мережних жанрів та їх тісного зв'язку із дискурсним рівнем мережного спілкування, можна говорити про типологізацію жанрів, з якими мовець стикається в мережі.

Шепхерд та Ваттерс першими зробили спробу запровадити класифікацію мережних жанрів, базуючись на динамічності, як основній їх характеристиці. Автори дійшли висновку, що ключовим фактором цифрової комунікації є постійна зміна, і, відповідно, що класифікація мережних жанрів має ґрунтуватися на ступеневій еволюції жанрових ознак. Вони запропонували такі чотири основні категорії: 1) реплікація існуючого жанру (наприклад, електронна газета або онлайнний словник); 2) варіація існуючого жанру (наприклад, новинний ресурс або блог); 3) новостворений жанр (наприклад, персональна новинна розсилка); 4) спонтанно виникаючий жанр (наприклад, домашня сторінка чи список закладок) [12:97-109]. Визначальна ознака цієї класифікації полягає в тому, що жанр може переміщатися з однієї категорії до іншої.

Яскравим прикладом такої еволюції є розвиток мережних газет. На початку своєї історії більшість інтернет-видань були лише електронною копією свого паперового зразка (тобто могли бути віднесені до реплікації існуючого жанру). Але із розвитком мережних технологій і усвідомленням їх можливостей інтернет-видання

отримали в своє розпорядження нові інструменти подачі матеріалу і перебрали на себе багато нових функцій (рухливі графіки та діаграми, відео- та аудіозаписи, полеміка в режимі реального часу тощо – явища, неможливі у паперовому виданні, відносять мережні газети до варіації існуючого жанру). Надалі веб-ресурси прийшли до створення такої послуги, як персоналізація новин, тобто надання читачу можливості обирати за рядом критеріїв новини з одного чи декількох ресурсів, які він бажає отримувати на свою пошту, а також ті, які він воліє ігнорувати, звільняючи тим самим його від необхідності особисто проглядати новинні сайти (на основі існуючого жанру створюється новий). Відповідно, нинішня публікація на сайті суттєво відрізняється від традиційної публікації в пресі чи телепередачі, а публікація в Інтернеті точної електронної копії відповідного видання рівнозначна її розміщенню в бібліотеці чи архіві.

Остання категорія – спонтанно виникаючі жанри – включає в себе всі ті форми комунікації, які виникли безпосередньо в мережі і не мають чіткого жанрового передування. Своєю появою вони завдячують специфічним рисам мережі Інтернет як нового інформаційного середовища, що не має аналогів. Проте кількість таких жанрів відносно невелика, і більша частина мережних жанрів може бути співвіднесена в більшій чи меншій мірі з позамережними, що структурно та ідеологічно їм передують.

Висновки. В якості засобу комунікації Інтернет має два аспекти: як засіб індивідуальної комунікації і як один із засобів масової інформації, що поєднує в собі ознаки інших ЗМІ і додає до них нові, властиві тільки йому. Під терміном “мережний текст” можуть розумітися різні мовні явища, що відрізняються одне від одного різним ступенем інтегрованості до мережного контексту. На думку деяких науковців, специфіка умов, в яких відбувається мережна комунікація, призводить до надання писемному спілкуванню особливостей, раніше характерних винятково для усного мовлення, що дозволяє говорити про виникнення нової цифрової форми існування мови, на додачу до усної та письмової. Цифрова форма є більш складним феноменом відносно традиційних форм, оскільки акти мережної комунікації є письмовими за формою, але усно-письмовими за своїми стилістичними особливостями. Аналізуючи

вплив технологічного прогресу на мову можна запровадити класифікацію мережних жанрів, базуючись на динамічності, як основній їх характеристиці, оскільки технологія зв'язку впливає на жанровий поділ, створюючи т.з. *розмиті жанри*.

Подальші перспективи дослідження. Питаннями мовної взаємодії між користувачами Інтернету в мовознавстві опікується така відносно молода галузь, як мережна лінгвістика. Зважаючи на досі незначну кількість досліджень в цій сфері, деякі з мережних жанрів є більш розробленими, ніж інші. Так, значна кількість науковців присвятила дослідження мові електронного листування, в той час як мова блогосфери є відносно слабо дослідженою. Дослідження особливостей кожного мережного жанру, поряд із дослідженням особливостей мови мережного спілкування в цілому, становить, таким чином, одне з актуальних завдань мережної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесникова М. М. Периодические издания электронных сетей как вид СМИ : Типологический аспект / Мария Михайловна Колесникова // Дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.10. – Ростов-на-Дону, 2003. – 183 с.
2. Травин А. Электронная письменно-устная переписка / Александр Травин. – [Электронный ресурс] Режим доступа : http://old.russ.ru/netcult/20011001_travin.html.
3. Трофимова Г. Н. К вопросу о специфике функционирования русского языка в Интернете / Галина Николаевна Трофимова // Труды Междунар. семинара “Диалог 2001” по компьютерной лингвистике и ее приложениям. – Т. 1. – М., 2001. – [Электронный ресурс] Режим доступа : www.dialog-21.ru/archive.asp?y=2001&vol=6077&parent_menu_i=233.
4. Трофимова Г. Н. Языковой вкус интернет-эпохи в России : Функционирование русского языка в Интернете : концептуально-сущностные доминанты / Галина Николаевна Трофимова. – М. : Изд-во РУДН, 2004. – 380 с.
5. Devitt A. J. Writing Genres / Amy J. Devitt. – Carbondale IL : Southern Illinois University Press, 2004. – 264 p.
6. Fairclough N. Discourse and Social Change / Norman Fairclough. – Cambridge : Polity Press, 1992. – 347 p.
7. Ferrara K., Brunner H., Whittemore G. Interactive written discourse as an emergent register / Kathleen Ferrara, Hans Brunner, Greg Whittemore // Written Communication. – 1991. – № 8 :1. – P. 75-78.
8. Haynes J. Introducing Stylistics / John Haynes. – London : Routledge, 1989. – 561 p.
9. Posteguillo S. Netlinguistics and English for Internet Purposes / Santiago Posteguillo // Ibérica 4. – 2002. – P. 21-38.
10. Posteguillo S., Esteve M. J. Mixed Mode in Computer Mediated Communication in Internet English / Santiago Posteguillo, José Manuel Esteve // Studies in Oral Discourse. – Castellón : Universitat Jaume I, 2002. – P. 33-45.
11. Shepherd M., Watters C. The Evolution of Cybergenres / Michael Shepherd, Carolyn Watters // Proceedings of the 30th Annual Hawaii International Conference on System Sciences. – Los Alamitos, CA : IEEE-Computer Society, 1998. – P. 97-109.